

Bilim ve Ütopya

Sayı: 162

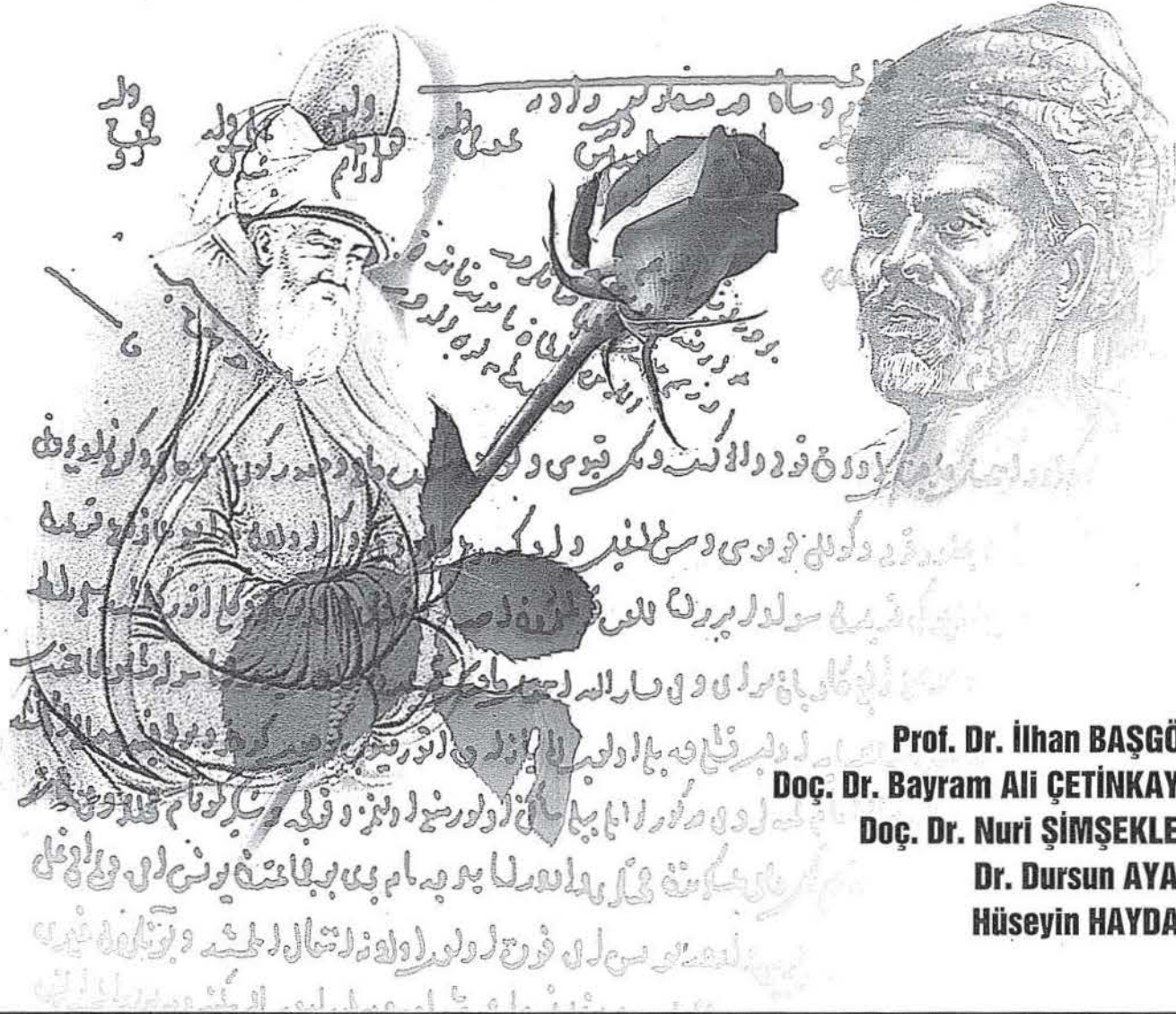
Yıl: 14

Aralık 2007 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

5 YTL (KDV Dahil)

İki Düşünür, İki Mücadele Adanı

Mevlâna ve Yunus

Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ

Doç. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA

Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER

Dr. Dursun AYAN

Hüseyin HAYDAR

2008 YILINA GİRERKEN
GENÇLİĞİN ÜTOPYALARI

Okyanusların (Şems ve Mevlâna'nın) kavuşması: Sevgi ve dostluğun nirengi noktası

Şems ile Mevlâna'nın buluşması, yakınlaşması ve nihaî aşamada bir olması, hem maddî ve hem de gönül cihanında ender gerçekleşmiş hadiselerdendir. Bunu aşırı şekilde büyütmemizin ve yüceltmemizin sebebi, evrensel vuslatın sonuçları itibariyledir. Aslında sonuç, birleşmenin, dostluğun ve muhabbetin zirvesidir, kısaca "ikiz ruhlar"ın iki ayrı bedende ama tek bir ruhta kavuşmasıydı. Öncelikle "uyarıcı ruh"un, yani Şems'in dünyasındaki dost ve dostluğun karşılığını arayalım.

Ariflerin ârifi Şems için ârifle bulunmak övünülecek ve haz duyulacak bir haldir. Çünkü ârifle beraber olmak, benlik davasından uzaklaşmaktır.(1) Ancak ârif olmak güçtür; zira gerçek âriflik, dostu her dem hatırlamak ve onun dostluğuna doymamaktır, "gön-lün fikirle, tenin hizmetle ve gözün yakın olmakla meşgul bulunmasıdır."(2)

Hoşluk ve saadeti, Şems dostlar topluluğu içinde arar. Ona göre "onlar birbirlerinin yanına sokulurlar. Birbirlerine nazlanır ve yüz gösterirler. Ayrılan ise; tek başına ayrı olarak kala kaldı."(3)

Şems'in gözünde benlik ve ihtiras, cem ve cemaatin manasını ve nurunu

yok eder, bereketini kaçırrır.(4)

Asıl bereketli olan anlar, dost ile beraberlik anlarıdır.(5)

O halde Tebrizli Şems'in lügatinde "hakikî dost" kimdir? Bu açık sorunun cevaplarını farklı tonlarda, ama yalın bir şekilde vermektedir:

"Hakikî dost Tanrı gibi mahrem olmalıdır. Dostun çirkinliklerine, hoşla gitmeyen hallerine tahammül etmeli, hatasından incinmemelidir. Dosttan yüz çevirmemelidir, dosta itiraz etmemelidir. Nitekim rahmeti bol olan Tanrı kullarının ayıplarından, günahlarından, noksanlarından dolayı onlardan yüz çevirmez. Tam bir inayet ve şefkatle, onlara rızkını verir. İşte garazsız, ıvazsız dostluk budur."(6)

"Bir kâğıt düşün ki bir yüzü sana, öteki yüzü de sevgiliye dönüktür. Yahut her yüzü bir başkasına çevrilmiştir. Kâğıdın sana dönük olan yüzünü okuyabilirsin, ama asıl dostu ve sevgili tarafına dönük olan yönünü okumak gerek."(7)

"Akıllı ve insanoğlu olan odur ki, hep kendi mektubunu okumasın; arada dostun mektubunu da okusun."(8)

"Eğer iki dost, birbirinin yanında yahut karşı karşıya oturmuş konuşuyorlarsa o muhabbetin tadı ile, onları uzaktan seyretmenin tadı bir olur mu? Ama o uzaklık, eğer sende gönül sefası var da engel olmuyorsa, onun zevkine göre yakınlık zevki nerede kalır? Bir kimse ki, uzaktan huzurda olursa, yakında nasıl olur?(9)

"Bu şarta bağlı "Eğer"den bahsetmek dostu çok zor gelir. Eğer, meğer, keşke, zannedersen gibi sözler hep böyledir."(10)

Şems ve Sokrat benzeşmesi

Şems, Mevlâna üzerinde küçümsenmeyecek kadar önemli ve can alıcı bir etki meydana getirdi. Fikir adamları ve araştırmacıları Şems ile Sokrat arasında sık sık paralellikler kurarlar. Tabii ki, bunun ikinci ayağı Mevlâna ile Eflatun arasında bir mukayeseye girişmektir.

Celâleddin'in yeni şahsiyetini kazan-

Mevlâna Celâleddin-i Rumi.

**Şems-i Tebrizî,
Sokrat gibi hiçbir eser
yazmamış şifâî yöntem
kullanan bir gönül
filozofuydu. Mevlâna da
Eflatun gibi sanatkâr ruhlu
bir feylesoftu.**

ması için geçirdiği kemâlâta (yetkinliğe) doğru değişim ve dönüşüm Sokrat'ın Eflatun üzerinde yaptığı etkiye benzer özellikler taşımaktadır.

Gerçekten Şems-i Tebrizî, Sokrat gibi hiçbir eser yazmamış şifâî yöntem kullanan bir gönül filozofuydu. Onun gibi çevrenin saldırıları ve tacizlerine maruz kalmış, anlaşılamayan ve anlatılamayan fikirler ve sözler nedeniyle büyük ihtimalle öldürülmüştü. Mevlâna da Eflatun gibi sanatkâr ruhlu bir feylesoftu. Aralarında ki fark, Eflatun'da cedel usûl hitabî usûle galip olduğu halde, Mevlâna'da hitabî ve sanatkârane ifade diyalektiğe baskındır.(11)

Birazdan görüleceği gibi, bu benzetmeler haksız, sahte ve karşılıksız sayılmazlar. Yine her ikisi de ilim ve fikir erbabı üzerinde iz bırakmışlar, yaydıkları düşüncelerin sanatkârane bir şekil alması için uğraş vermişlerdir. Bununla birlikte dünyevî bilginin aşırı yüceltilmesini gereksiz görmüşler, nefis terbiyesini ve vicdan safiyetinin gerekliliğini, aşkın kutsiyetini öne çıkarmışlardır.(12)

Şems'in Mevlâna üzerindeki etkisi Sokrat'ın Eflatun üzerindeki tesirinin yanı sıra başka benzetmelere konu olabilmektedir. Mesela, M. Barres:

"Cihanın en cazip hâdiselerinden biri de Sokrat'la Eflatun'da olduğu kadar, Şems'le Mevlâna'da da birbirinden ayrılmayacak derecede tehlikeli bir birine karışmak isteyişleri bu ruh birliğinden doğmuş bir şeydir. Üstadla talebesinin birbirlerinin yerine geçmeleri Teyrat'la İlyas ve Elyesa'da da görülüyor" dedikten sonra başka bir yerde de şöyle demektedir:

"Şems'le Mevlâna'nın dostluğunun çok makul ve tabii bulmakla beraber, talihin bir lütfu olmak üzere, esrarlı ve cazip bir tarafı olan Goethe ve Schiller'in arkadaşlığı ile ölçmek isterim."(13)

Şems'i Sokrat'a benzetenlerin haklı(14) olmalarının diğer bir gerekçesi de onun da Sokrat gibi kendi tarafından yazılmış bir eseri olmamasıdır. Ancak sözleri kaleme alınmış ve önemli bir eser günümüze kadar ulaşmıştır. O da Sokrat'ın Eflatun'u hazırladığı gibi Mevlâna'yı hazırlamıştır ve en önemli unutulmaz ve taze eser Mevlâna olmuş yahut da Sokrat'ı nasıl Eflatun ortaya çıkarmışsa Şems de Mevlâna'yı dünyaya tanıtmıştır. Aksi takdirde belki de ne Sokrat ne de Şems insanlar tarafından bilinmeyecek ve tanınmayacaktı.(15)

Eflatun'un Devlet adlı eserinin mütercimleri de kitabın önsözünde şu ifadeleri kullanmaktadırlar:

"Şems de Sokrat gibi dünyaya kitap yerine kendini anlamış, sevmiş bir insan bırakıp gidiyor. Eflatun gibi Mevlâna da bütün düşüncesini ve sanatını bir dostun, emrine, hizmetine koyuyor. Dar kâfıların öldürdüğü Sokrat'ın da Şems'in de ölümleri, yepyeni bir düşünüş ve duyuş akımının başlangıcı oluyor."(16)

Mevlâna'nın oğlu ve aynı zamanda Mevlevîliğin önemli temsilcilerinden Sultan Veled kendi Mesnevi'sinde Şems'in menkıbeleri ile ilgili şunları söyler:

"Tanrı'nın âşıklarının üç derecesi vardır ve sevgililerin de üç derecesi vardır: Mansur-u Hallac âşıklık makamında birinci derecede idi. Bu mertebelerin ortası, büyüktür, sonuncusu ise, daha büyüktür. Bu üç derecenin durumu âlemde gözüktü; fakat mâşukların o üç derecesi gizlidir. Olgun ve eren âşıklar ile derecenin yalnız adını işittiler ve onu görmek isteginde bulundular. Orta derecenin adı ve şöhreti kimseye ulaşmadı, sonuncu dereceden zaten hiç haberleri olmadı. Mevlâna Şemseddin-i Tebrizî son derecedeki sevgililerin, başbuğ ve şahı idi. Mevlâna bundan dolayı: "Kuşluk vaktinin kuşları, onun ışığına dayanamaz; neredede kaldı ki gece kuşları onu görmeyi arzu etsin."(17)

Dosttan yüz çevirmemelidir, dosta itiraz etmemelidir.

Şems'in gönül gözünden Mevlâna

Şems, Mevlâna'ya diyor ki: "Ben, seni seviyorum; başkalarını da senin hatırın için seviyorum".(18) Buna mukabil Mevlâna da sevgi, muhabbet ve dostluk kokan şu sözleri haykırır:

"Bunu, Şemseddin-i Tebrizî'den başkaları için mi söylüyorsun? Eğer beni onun için seviyorsan çok iyi olur, benim de hoşuma gider. Onu benim için seviyorsan, niçin, "sevilenlerin yanında sevilmeyenler de hoş gider" diyorsun? Bu böyledir. Sevgili razi olduktan sonra başkalarını da onunla birlikte severler."(19)

Şems, gerçek ve can dostun verdiklerinin maddî dünyada karşılığı az da olsa, gönül dünyasında değer ve kıymet bakımından paha biçilemez olduğu konusunda tereddütsüzdür:

"O Tanrı kulları mal bakımından bir hizmette bulunursa bir muhabbet uyanır. Onların işleri o muhabbetle gelişir. Fakat gerçek dostun vereceği bir pul, yabancı'nın vereceği yüz bin dinardan değerlidir. Bu dost yardımını her kim kabul ederse, ona bağlanmış olur. Çünkü o kapalı kapıyı dost vergisi açar. Şeyhin bu güzel suret ve güzel sözleriyle fiil ve hareketlerine asla rıza göstermeyin! Çünkü onların arkasından bir şey gizlidir. Onu isteyin. Onun iki sözü vardır. Ama iki yüzlü-

lülle söylenmiş olan sözü bütün velilerin canları, ruhları özlemekte ve bunu istemektedir. Mevlâna Şemseddin-i Tebrizî'yi bulmak ve onunla sohbet etmek arzusundadır. Hâlbuki o doğru ve nifaksız sözü Peygamberlerin ruhları bile arzulamaktadır."(20)

Şems, yüzüne karşı söylenen "veli, ermiş" sözlerine hiç itibar etmez. Ancak gerçek veliyi de işaret etmeden yapamaz. Gerçek Veli'nin dostu olmak ona yeter. O bununla övünür:

"Bana veli diyorlar. Dedim ki haydi öyle olsun, bana bundan ne kıvanç olabilir?

Mevlâna'nın, Hak ehlinden olduğunu ve onun dergâhına güzel sözden başka bir şeyin layık olmadığını düşünen Şems, Mevlâna'yı sırların sırrının yolunun bir bedeli olduğunu, birtakım sıkıntılara ve fedakârlıklara katlanması hususunda ikaz eder.

Belki ben bununla öğünürsem çok çirkin düşer, ancak Mevlâna, Kur'ân ve hadiste yazılı vasıflardan anlaşıldığına göre veli'dir. Ben de velinin velisi, dostun dostuyum; bu bakımdan daha sağlamım."(21)

Hakiki veli ve hakiki dost olarak nitelediği Mevlâna için methiyelere devam ederken, kendisini onun karşısında küçük görerek hiçliğe indirmektedir:

"Mevlâna'nın yüzü güzeldir. Bizim de hem güzel hem de çirkin tarafımız var. Mevlâna bizim güzel tarafımızı görmüş, çirkin tarafımızı görmemişti. Bu sefer iki yüzlülük etmiyorum, çirkinliğimi gösteriyorum ki, beni olduğum gibi görsün. Hem güzellik yönümü, hem çirkinlik yönümü anlasın."(22)

Mevlâna'nın kendisinin sadece güzel tarafını bildiğini ve çirkin yönünü görmediğinin sıkıntısı içindeki Şems, kozmolojik örneklerle girer. Ancak ismi "güneş"le aynı anlama geldiği ve Mevlâna'nın bu yönünü şiirlerinde konu yapmasına rağmen, kendisini o büyük alemde (makrokozmu) bir yere yerleştiremez. Onun büyük evreninde sadece Güneş ve Ay vardır:

"Bu Mevlâna Ay'dır; benim varlığımın Güneşine gözler erişemez. Ancak Ay'a erişebilir. Işığının ve aydınlığının son derece parlaklığından dolayı gözler güneşe bakamaz. O ay güneşe erişemez, ama Güneş Ay'a yetişebilir. Nasıl ki yüce Tanrı Kur'ân'da, "Onu gözler kavrayamaz, ama o gözleri kavrar, (En'am, 103) buyuruyor."(23)

Mevlâna'nın, Hak ehlinden olduğunu ve onun dergâhına güzel sözden bir başka bir şeyin layık olmadığını düşünen Şems(24), Mevlâna'yı sırların sırrının yolunun bir bedeli olduğunu, bir takım sıkıntılara ve fedakârlıklara katlanması hususunda ikaz eder. Ancak çile ve ızdırapların sonucunda alacağı mükafatları da ifşa eder:

"Halvette sana onlardan uzaklaşmak mı düşer yoksa onlara senden ayrılmak mı yaraşır? Siz bizdensiniz biz de sizdeniz. Halbuki onlar bizden, biz de onlardan değiliz, Allah için! Onların saç sakalı var, benim henüz sakalım yok. İşte burada Mevlâna ile son görüşmemiz böyle oldu. Mevlâna bizden çekiniyordu. Yalnız kaldığımız zaman ona iki üç gün ka-

dar üst üste halvette buluşmak gerekli olduğunu söyledim. Bana kesin olarak söz verisen, bunun nasıl olacağını anlatayım, dedim.

Güneş bütün âlemi aydınlatır. Benim ağzımdan çıkan sözler ise pek parlak görünmekle beraber, siyah perdeler altındadır. Bu güneş, onların arkasında kalmıştır. Yüzleri göklere dönmüştür. Halbuki yerlerin de, göklerin de ışığı ondandır.

Güneşin yüzü Mevlâna'ya dönmüştür. Çünkü Mevlâna'nın da yüzü güneşe karşıdır."(25)

Yüzü, gözlerin zatını müşahade edemediği, Güneş'e dönük olan Mevlâna'yla ilgili sözleriyle, Şems, okuyucuyu şaşırtır. Zira o, bir bakarsınız Rumi'yi bir anda en güzel, en üstün meziyet ve yetenekleriyle anar, hemen arkasından onunla ilgili kendisinin bile çekindiği mahrem mevzuları dünyaya ilan eder:

"Mevlâna'ya gelince; onun, bu saatte dünyanın hiç bir yerinde eşi ve benzeri yoktur. Bütün fenlerde, temel bilgilerde, din bilgisinde, gramer, sentaks, mantık ilimlerinde en büyük uzmanlarla kuvvetle konuşur, tartışır. Onlardan daha üstün, onlardan daha zevkli, onlardan daha güzeldir. Gerekirse, gönlü isterse üzüntüsü engel olmazsa, konunun tatsızlığı buna sebep olmazsa, hepsinden daha yetkili konuşur. Ben akıl yönünden bilinmesi gerekli bu bahislerde yüz yıl çalışsam ondaki ilim ve hünerin onda birini elde edemem. O kendisini bilmez sanır ve öyle zanneder. Benim önümde, beni dinlerken; nasıl anlatayım ayıptır söylemesi, babasının önüne oturmuş iki yaşında bir çocuk yahut Müslümanlığa dair hiçbir şey işitmemiş dönme bir Müslüman gibi öylesine utangaç bir hal alır."(26)

Ama yine de Şems, çoğu zaman yaptığı gibi, kadim ve belki de tek dost Mevlâna'yı ve kabiliyetlerini methetmekle bitiremez:

"Ben de bir tamah varsa sadece Mevlâna yeter bana. Unutmayın ki, siz hep kendi mektubunuzu okudunuz hele dostun mektubundan da bir şeyler okuyun. Size bu daha faydalı olur. Bütün bu sıkıntıların, sizin hep kendi mektubunuzu okuyup da, sevgilinin namesini okumamanızdan ileri geliyor. O hayal,

"Kapı dışından gelenlerin sultan sarayına mutlaka kapıdan girmeleri gereklidir. Ama padişahın bazı has kulları da vardır ki, onlar zaten hep içerdedirler. Hz. Muhammed (s.) zaten has kullardandır. O kapıda olduğu vakit kendini içerde görür, içerde iken de kendini yine içerde bulurdu.

ilimden, marifetten doğuyor. O hayalden sonra da başka bir ilim ve marifet vardır. O ilim ve marifetin de başkaca uzun hayalleri vardır."(27)

Mevlâna, Makâlât'ta bulunan birçok hikâyeyi Mesnevi'de zikretmiştir. Ayrıca Mevlâna birçok şiir ve gazelini Şems söylemiş gibi onun ismini zikrederek bitirir.(28) Ancak, Şems'in psikolojik özelliklerinden ve zaafılarından haberdar olan dergâh çevresi, bu durumu tersine çevirerek onu bir takım sözlerle de üzmetten ve kızdırmaktan çekinmez:

"Şimdi Mevlâna'nın "incindim" dediği meseleden söz açayım. "Mevlâna'nın sözlerinden Şems çok faydalıyor" demişler. Evet, bana şu yönden faydası var ki, bu surette bize yardımcı olur, bana bazı işaretlerde bulunur. Ama o işaretler size değil, yalnız banadır. Onun hitabı da size değildir. Görüyorsunuz ya, beni bir garip olarak nasıl buldu; nasıl rahata, huzura kavuşturdu! Şu halde Mevlâna kimin Mevlâna'sıdır? O bir kimseye bir isim koyarsa (kimi tutarsa) asla ondan vazgeçmez. Gece görmüş olduğu her rüya, sabah namazından önce gerçekleşir; ikinci namaz vaktine kadar tesiri devam ederdi. Bunun adet halini almaması için yürekten gelen bir gayretle uğraştım. Bu nasıl şeydir? Bu başka bir namaz mı sayılır?"(29)

Şems ilahî âlemi ve Cenab-ı Bari'yi, Saray ve Sultan'la temsili olarak sembolize eder. Hz. Muhammed'i (s.) de bu Saray'ın daimi kulları içerisinde sayar. Şems bununla da yetinmeyerek, zımnen kendisi ile Mevlâna'yı da bu has kulları arasına dahil eder. Yalnız burada bir sıkıntısı ve ızdırabını da açığa vurarak, Mevlâna ile sohbet ve halvetlerinin bazen namazlarını aksatmalarına neden olduğunu ve sonradan kaza ettiklerini anlatır. Yine de bir okuyucu olarak Şems ile Mevlâna'nın namazlarını istemeyerek de olsa, geciktirmesini veya aksatmasını izah etmekte zorlanıyoruz:

"Kapı dışından gelenlerin sultan sarayına mutlaka kapıdan girmeleri gereklidir. Ama padişahın bazı has kulları da vardır ki, onlar zaten hep içerdedirler. Bu çetin bir konudur. Burada büyük tehlike vardır. Hz. Muhammed (s.) zaten has kullardandır. Kulluk vazifesini tamamiyla yerine getiriyordu. Yine cevap olarak deriz ki: Hz. Peygamber, kullukta tam kuvvet ve kudret kazandığı zatında bile ondan kulluk manası asla eksilmez ve daima daha güçlü olurdu. Kulluğun yüksek zevkini tadardı. O kapıda olduğu vakit kendini içerde görür, içerde iken de kendini yine içerde bulurdu. Ama başkalarında bu cihet zayıf idi; o mâna, onlarda eksik kalıyordu. Ben ve Mevlâna, her ne kadar iş zamanında kasıtlı olmayarak ibadet vaktini geciktirmekteyiz. Buna razı değiliz. Bunları gizlice kaza ediyoruz.

Şems, Mevlâna'nın dilinden söylendiği gibi, her derde deva olarak yükseliş ve inişler yaşar.

Hele Cuma günleri Namaza gitmesem gönlüm daralır. Niçin onun mânasını bu mâna ile birleştiremedim diye üzülürüm. Burada gerçekten bir üzüntü olmasa bile yine üzülüyorum.”(30)

Cuma namazlarını bile kaçırarak kadar Mevlâna'yla derin sohbetlere dalan Şems, onu Hz. Muhammed'le (s.) özdeşleştirir. Mevlâna'yla vuslatının mutluluğunu kelimelerle anlatmakta zorlanır:

“Ant olsun ki, senin yüzünü görmek bizim için mutluluktur. Hz. Muhammed'i (s.) görmek dileyen kolayca gitsin Mevlâna'yı görsün. Rüzgârla dalgalanan çimenler gibi kendini zorlamadan onun önünde eğilsin. Bunun aksine davranmak isteyen de dilediği gibi yaşar.

Mevlâna'yı bulan ne mutludur! Ben kimim? Ben bir kere buldum, ben de mutluyum. Eğer inancında kuşkun varsa, o, en kestirme yoldan kuşkularını giderir. Biz şüphemizden dolayı bunu istiyoruz ki, bir zaman ondan hoşlanasın; bir zaman da sana soğukluk gelsin. Bu bir iş hesabı değildir, dostluk hesabı da değildir. Bu yol o tarafa giden kestirme yoldur. Mevlâna'ya karşı günün hayırla geçsin, gecen saadette! Demenin mânası nedir?”(31)

H. Peygamber'le özdeşleştirdiği kadar olmasa da Şems'teki Mevlâna aşkı, öyle bir dereceye varır ki, onu “ehl-i beyti”nden daha yakın görür:

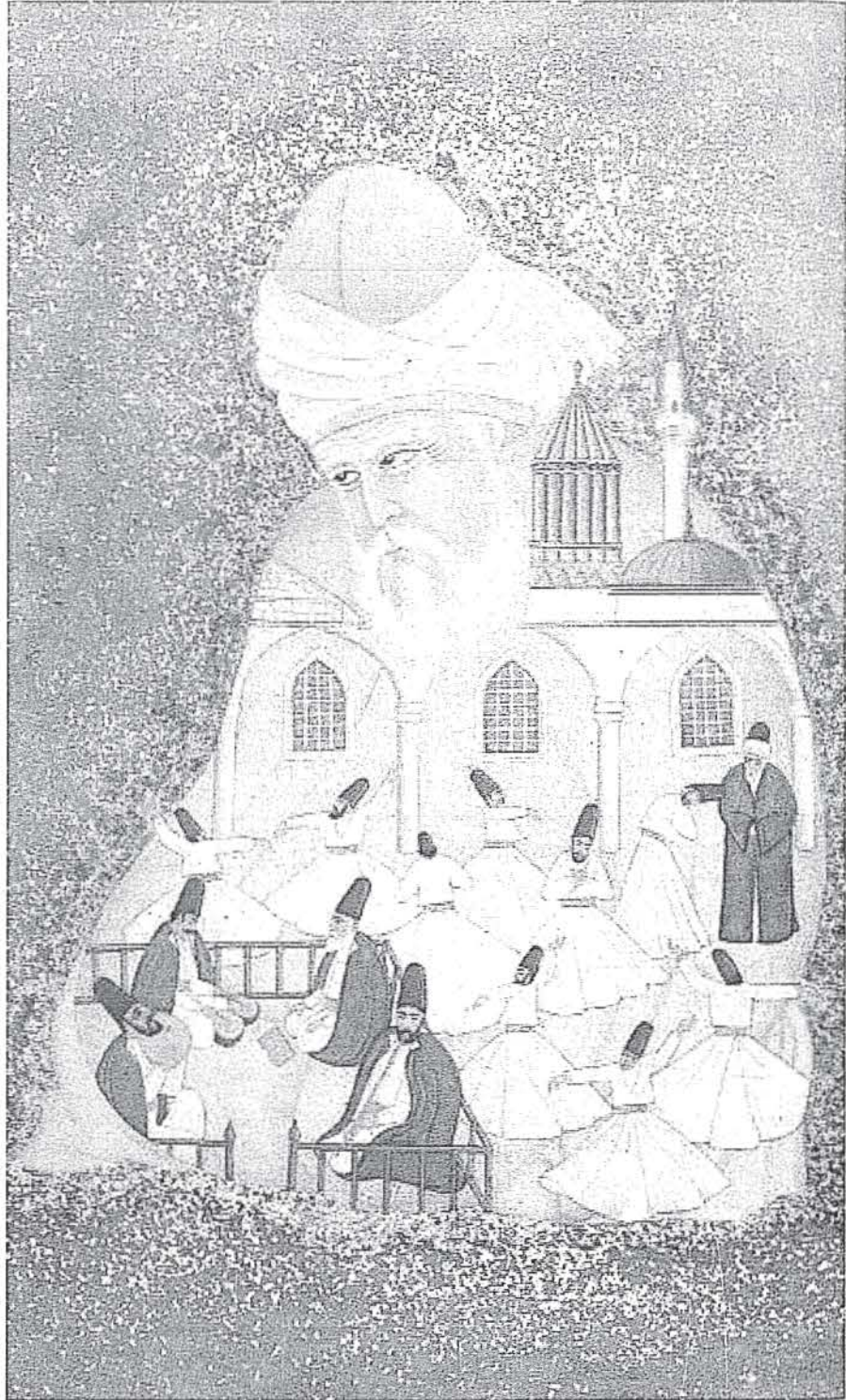
“Ben Murad yani istenilen kişi. Mevlâna ise Murad'ın Murad'ı olmuştur.

Bana, ne babam, ne anam, onun gösterdiği ilgiyi göstermiştir. O benim sözlerimi en hoş bir şekilde söyler. O, benim kendisine yapmadığım iyilikleri bana yapmıştır.

Mevlâna askıdaki işlerden konuşur, yağmurdan çamurdan söz açar. Ben namazı bitirdiğim zaman defterini yere vurur kimse okumasın diye bir şey yazmaz.”(32)

Nihayetinde Şems, dostluk ve muhabbetin nirengi noktasına ulaşmanın dayanılmaz hazzından dem vurur. Zevk de acı da hüznün de ortak. Sıkıntı ve cefa da müşteker:

“Eğer iki dost, birbirinin yanında ya-

H. Muhammed'i görmeyi dileyen kolayca gitsin Mevlâna'yı görsün. Rüzgârla dalgalanan çimenler gibi kendini zorlamadan onun önünde eğilsin.

hut karşı karşıya oturmuş konuşuyorlarsa o muhabbetin tadı ile onları uzaktan seyretmenin tadı bir olur mu? Ama o uzaklık, eğer sende gönül sefası var da arada engel olmuyorsa, onun zevkine göre yakınlık zevki nerede kalır? Bir kim-

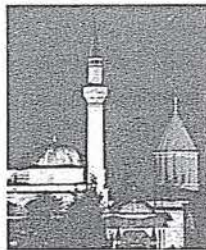
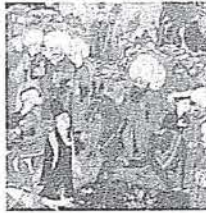
se ki, uzaktan huzurda olursa, yakından nasıl olur? Falan yere gidelim derler ona. 'Hele bir sor' der, 'Şemseddin orada mıdır? Eğer yoksa şimdilik işim var...' (33); "Beni inciten her şey gerçekten Mevlâna'nın da gönlünü kırar." (34)

Dostluğun bu kadar içten ve candan olanını çekemeyen ve kıskananlar elbette ölecektir. Müritler ve Konya halkı darılmaya, başa kakmaya ve kıskanmaya başladılar. Kendi işiyle ilgilenen Mevlâna, öğütlerden sevgi bağına kuvvetlendiriyordu. Şems'e olan bağlılığını ve muhabbetini hiç kimse veya topluluk için feda edecek de değildir:

O kadar ki Celâleddin Karatay 'kendi medresesini tamamlamış, büyük bir toplantı olmuştu. O Ulu bilginler arasında sedir neresidir diye bir konu görüşülüyordu. O günlerde Şems Konya'ya yeni gelmişti. Ahalinin arasında alt başta oturmuştu. İttifakla Mevlâna'dan sordular ki, sedir nereye derler? Buyurdu ki, Âlimlerin sediri sofanın ortasıdır. Âriflerin sediri evin köşesidir; Sofilerin sediri, sofanın kenarındadır. Âşıkların mezhebinde sedir, dostun yanıdır. Derhal ayağa kalktı, Şems'in yanına oturdu. Derler ki hemen o gündü ki Şemseddin, halkla Konya uluları arasında meşhur oldu.' Dostların darılması, Mevlâna'nın aşk ateşini yelpazeliyor, onun kendini kaybedercesine coşkunu onları yakınça bulunmalarını, kıskançlarını artırıyor, Şems'e olan düşmanlık, kin sınırlarını aşmış, halkı ayaklandırmıştı.(35)

Mevlâna için tasavvuf belirli eylem ve kurallar çerçevesini aşan bir alandı. Önemli olan onu duymak, hissetmek ve yaşamaktı.

Mevlâna'yı haznesi dolu ve yanmaya hazırlanmış bir lamba gibi düşünenler, Şems'in konumu da bir kibritin yaptığı işle karşılaştırırlar. Asıl yanan ve yandıkça nurlanan Mevlâna idi. Onu uyandırmak ve etrafını aydınlatmak işini de Şems başarmıştı.

Mevlâna Şems'i canından bile çok sever, onun odasına çakılan bir çiviye bile rıza göstermez. Şems'in odasına çakılan çivi, adeta onun bedenine saplanır:

"Bir gün birisi Mevlâna'ya ben seni seviyorum, diğerlerini de senin için seviyorum demiş. Mevlâna ona: 'Eğer bu diğerlerinden maksadın Şems ise bu iyi. Ama eğer beni onun için seversen bu daha iyi, sevgiliden başkası sevgiliye uyuluş için sevilir' cevabını vermiştir. Mevlâna'nın Şems'i nasıl bir sevgi ile sevdiğini şu hikayeden dinleyebiliriz. Birisi bir gün Mevlâna'nın medresesinde Şems'in hücrelerinde bir çivi çakıyormuş, Mevlâna 'bizim bu medrese velilerin durağıdır. Bu hücre ise, Şems'in hücreleridir, buraya çivi çakmaktan korkmuyorlar mı? Bana sanki bu çiviye ciğerime saplıyorlarmış gibi geliyor' demiştir.(36)

Şems Mevlâna'yla sanki iş bölümü yapar. Hem kendisinin hem de Sevgili Dost'unun ince ve değerli işle ilgili görevlerini ayırır:

"Bu gün mânâ denizinin dalgıcı! (o mânâ denizinden inci çıkaran) Mevlâna'dır. Ben ise tacirim. Yani o incileri alıcıyım, onların kıymetini ancak ben bilirim demek istiyor."(37)

Aynı mesleğin farklı alanlarında vazife yapan Şems-i Tebrizî, Mevlâna'yı her gördüğünde, yenilendiğini ve yeniden doğduğunu anlatmaktan büyük bir zevk ve haz duyar:

"Onun halinden, davranışlarından bana -dün görmediğim ve farkına varmadığım- her gün yepyeni bir şey malum olmaktadır. Sizler Mevlâna'yı şu gördüğünüzden daha iyi anlamaya ve görmeye çalışın ki, sonunda şaşkına dönmeyesiniz ve onun ancak güzel yüzü ve güzel sözleriyle takılıp kalmayasınız. Onda bunun üstünde ve ötesinde daha iyi bir şeyler arayınız."(38)

Mevlâna'yı övmekten bıkmayan Şems, alçak gönüllüğünü ve mütavaziliğini terk eder. O artık sırlar içinde bir sırdır. Vardığı nokta, adeta Hz. Muhammed'in (s.) miraçtaki beşeriyetle ötelere ötesi âlemin sınırı olan "Sidretü'l-Münteha"dır. Artık, ona hiçbir veli, ermiş ulaşamaz:

"Şems Mevlâna'ya: 'Sen eğer bâtına bağlı isen, ben bâtının bâtınıyım, iyi dinle! Sırların sırrı, nurların nuruyum... Evliya benim sırrıma eremezler... Aşk bile benim yolumda bir perde ve engeldir. Yaşayan aşk benim katımda ölüdür.'"(39)

Doğruluk, dürüstlük ve mertlik numunesi olan Şems bile, bu vasıflarını muhafaza hususunda saldırılardan çekindiğinin belirtilerini gösterir:

"İçimden birçok büyükleri severim. Onlara karşı muhabbetim vardır, ama açığa vurmam... Bir muhabbet vardır ki asla soğumaz, fakat bu dostluğun değerini kimse bilmez ve takdir etmez. Hâlbuki benim Mevlâna'ya açıkladığım sevgi arttı ve eksilmedi, doğrusunu söyleyemiyorum. Ben doğruluğa başladıktan sonra beni dışarı attılar. Eğer tam doğruluk gösterecek olsaydım beni bir hamlede bütün şehirlerden sürer, kapı dışarı ederlerdi".(40)

Mevlâna'yı haznesi dolu ve yanmaya hazırlanmış bir lamba gibi düşünenler, Şems'in konumu da bir kibritin yaptığı işle karşılaştırırlar. Asıl yanan ve yandıkça nurlanan Mevlâna idi. Onu uyandırmak ve etrafını aydınlatır hale dönüştürmek için bir kibrit gerekmekteydi ki, bunu da Şems başarmıştı. Başka bir ifadeyle:

"Tebrizli Şems, Mevlâna'yı ateşleştirmiş, fakat öyle bir infilâk karşısında kalmıştı ki onun alevleri içinde kendisi de yanmıştı".(41)

Onun için Şems'e göre "Dostluk, Mevlâna'yı gördükten sonra nefsini öldürmektir. Tâ ki onu bir daha bulamadık öldü desinler."(42)

Mevlâna'yı daha iyi anlamak için Şems-i Tebrizî'nin onun yanındaki mevkisini tespit etmemiz gerekir.(43) Mevlâna, her ne kadar kelimelerin onu yeterince anlatamayacağını farkındaysa da, kendisini Şems'in imajıyla özdeşleştirmeye çalıştığı beyitler Şems'in kimlik ve şahsiyeti de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.(44)

Her ne kadar Şems, evrensel insanı ve belki de Allah imajını simgeliyorsa da, Mevlâna kendisini ödünç alınmış bir imajla kısıtlamıyordu. Mevlâna ona dayandı, onunla bir oldu, birlik evrenine daldı ve sonunda evrensel benliği elde etti. Onun benlik özelliklerini içselleştirip onunla bir oldu ve huzura kavuştu.(45)

İç dünyadaki birliğin ateşi, zahiri dünyaya yansdı. Bitmek bilmeyen, sonsuz, sınırsız ve kesintisiz sohbetler, Mevlâna ve çevresinin dış görüntülerini değiştirdi. Artık "semâ usulünde, feraci giymede ve sarık sarmada ona uydu-lar."(46)

Değişim ve tekâmül devam eder. "Eskiden beri hiçbir kimseye ricada, niyazda bulunmayan Mevlâna, Şems'i gördüğü gün, ona niyaz ederek onunla birlikte halvete oturdu. Öylecesine ki gönlünü dostunun hayalinden başkasına; evinin kâpısını da tanıdıklarına tanımadıklarına kapadı. Mihrap ile Minberi istiğna ateşine vurdu. Öğretim kürsüsünü, vaaz minberini terk etti, aşk üstadının huzurunda diz çöktü. Bütün üstatlığına rağmen yeni öğrenci oldu."(47)

Şems'le Mevlâna'yı karşılaştırdığımızda benzerliklerin ortaya çıkışını engelleyemeyiz. Şöyle ki; Şems'e göre hakikate varmak, ancak sünnete tabi olmak, gösterişten uzak, hal ehli olarak, söz ve eylem birliği içinde, ilâhî aşkla gerçekleşir. Şems de Mevlâna gibi Hz. Peygamber (s.) âşığıdır. Mevlâna,

"Ben Muhammed-i Muhtarın yolunun toprağıyım" dediği gibi Şems de, "Mustafa'nın (s.) en küçük ve ehemmiyetsiz gibi görünen bir hadisini Kuşeyrî Risalesi ve onun gibi en önemli kitaplara değişmem, Peygamber'in hadisleri karşısında, onla-

Güneşin yüzü Mevlâna'ya dönüktür. Çünkü Mevlâna'nın yüzünde güneşe karşıdır.

rın hepsi de tatsız ve zevksizdir" diyor.

Yöntem ve usul bakımından farklılaşmalar söz konusu olabilir. Mesela, Mevlâna temkinlidir, belki biraz da resmidir; Şems, coşkun, heyecanlı ve kural tanımazdır. Fakat şu da bir gerçek ki, Şems olmasaydı, Mevlâna belki de bir medrese hocası olacak dar bir coğrafyada tanınıp bilinecekti. Belki Feridüddin-i Attar'ın Mantık'ut-Tayr'ı gibi Mesnevi hikâyeleri ortaya çıkacaktı; fakat coşkun ve taşkın şiirler ve gazelleri okuyamayacaktık. Divân-ı Kebir'i görmemiz hayal olacaktı. Diğer taraftan eğer Mevlâna, Şems'le görüşmeseydi, kimse de onun varlığından haberdar olmayacaktı. Onlar mana yönünden görünmeyen âlemde bütün meydana getirdiler. (48)

Eğer insanlar Mevlâna ile Şems gibi birbirlerinde bulunana, birbirlerinin haki-

Mesnevî aslında kaybolan ve hasret çekilen Şems-i Tebrizî'nin methiyesi için düşünülmüş evrensel bir eserdi. Şems hasretidir ki Rûmî'yi yakmış ve onu şairlerin şairi yapmıştır.

katini görebilselerdi, eksik ve zaafalarını tabii karşılasalardı cenneti yeryüzünde yaşarlardı. Mevlâna, "Şu dünyada gördüğümüz tenlerimiz, vücutlarımız, bizim gölgelerimizdir. Biz aslında bu gölgelerin ötesinde yaşıyoruz" diye seslenmektedir. İşte, Mevlâna ile Şems, birbirlerinin maddî varlıklarının ötesinde bulunanı müşahede ettiler ve ona muhabbet ve aşk duydular. Baba Kemâl-i Hucendî'nin söylediği gibi:

"Hak âşıkları, erenler gittiler, aşk şehri boş kaldı diye düşünme! Dünya Şems-i Tebrizî'yle doludur ama, Mevlâna gibi bir er nerede ki onlardaki hakikati görsün."(49)

Şems ile muhabbetinin başlangıç evresinde görüşüp kaynaştığında, Mevlâna, zâhirin altında, her velinin, evrensel insanın ve peygamberin keşfettiği okyanusun varlığını sezdi.(50)

Bu aşamada eski, Şems-i Tebrizî'de tükenmiş, bitmişti. Şems bu haberle doğudan gelmişti, bu haberi getirmişti. Yeni olan ise, Mevlâna'yla başlıyordu.

Hangi "Yeni"? Elbette "Eski"ye sonsuz sevgisi, saygısı ve bağlılığı olan "Yeni".

"İki denizin birbirine karışmamak üzere kavuştukları yer" ayeti bu iki ruhun, bu iki dostun kavuşmasına da bir işaret kabul edildi. İki coşku bir noktada buluştu. Başta açık açık taşınacak şarap testisi, bu coşkuya işaret etti, remizdi. Mü'min ruhlar bu coşkuya özlem çekiyorlardı. Kibrit çakılmış, iki kutup bir araya gelmiş oldu. Şems-i Tebrizî şiddet kutbuydu. Mevlâna yumuşaklık kutbu. Biri hakikatin gazabı, kılıcı, öbürü merhameti, rahmeti, şefkati. Ses ve öfke, kırlıç ve güzellik, korku ve muştı; yalvarış, yakarış, titreyiş, sevgi, güzellik... Derece derece, ruhun morötesi ışınlarından yedi renge, oradan kızılötesi ışınlarına kadar bütün hallerin yaşantısı ve hallerden yerine oturma üstünlüğüne, makamlara geçiş. Renklerden renklere girmekten (telvinden) bütün renklerin birleşip kaynaştığı büyük senteze geçiş, temkinle varış".(51)

Şems-i Tebrizî Mevlâna'ya "salt akl"ın, rasyonalizmin dar cenderesinden azad olmanın formülünü öğretti. Çünkü

onun gönül ve zihin evreninde aklın sınırları bellidir, arkası, sonu cennettir. Gönülün sınırları ise, ölçülüp tespit edilemez/belirlenemez. Söz ve rakamların bittiği yer, fenafillâhtır, yani Allah'a kavuşmak ve hakkın zat ve sıfatında erimektir, yanmaktır.(52)

Şems-i Tebrizî Mevlâna ile sohbet ve halvet anlarında mânâ âleminin gizli odalarını gösterdi. Mevlâna, Şems'siz dönemindeki halini, "hamdım" sözleriyle özetler. Şems ile "pişme" evresine geçer.(53)

Şems'den sonra bütün vaktini şiire ve semaya ayıran Mevlâna, Kendini Şems-i Tebrizî ile özdeşleştirerek onun ismini kendine lakap olarak seçip kullanır. Mevlâna, taşkın bir aşk, anlatılmaz bir ilahî ilhamla yazdığı eserlerini Divan-ı Şemsi'l-Hakâyık ismiyle süsledi. Mevlâna için tasavvuf belirli eylem ve kuralları çerçevesini aşan bir alandı. Önemli olan onu duymak, hissetmek ve yaşamaktı. Bu anlamda Divan-ı Şemsi'l-Hakâyık'ı, Mevlâna'nın ruhunu bütün samimiyeti, derinliği ve saydamlığı ile ortaya koyan ilahî bir lirizm gibi görmek gerekir. Rumi'nin şiirlerine sinen ve onlarda ak-seden Yeni Eflatuncu karakterleri zaman zaman görmek mümkündür.(54)

Mevlâna'nın gönlünde Şems'e duyulan muhabbet

Mevlâna, Şems'e olan muhabbet ve bağımlılığını onun ismiyle "güneş" arasındaki söz benzeşmesinden hareketle dillendirir:

Güneşin vücuduna delil, yine güneştir. Sana delil lazımsa güneşten yüz çevirme.

Gerçi gölge de güneşin varlığından bir nişan verir, fakat asıl güneş her an can nuru bahşeyler.

Gölge sana gece masalı gibi uyku getirir. Ama güneş doğuruverince ay yarılr (nuru görünmez olur.)

Zaten cihanda güneş gibi misli bulunmaz bir şey yoktur. Baki olan can güneşi öyle bir güneştir ki, asla gurup etmez.

Güneş, gerçi dışarıda tektir, fakat onun mislini tasvir etmek mümkündür.

Hüdavendigâr Mevlâna,
Şems'i bir an için dahi
olsa kaybetmeye veya
gözünün önünden
gitmesine katlanamaz.
Kısa aralıklarla kaybettiği
sevgilisini bulduğunda
ise, sevgilisi artık Yüce
Sevgilisi'yle baş başadır.

Ama kendisinden esir var olan güneş, öyle bir güneştir ki, ona zihinde de, dışarda da benzer olamaz.

Nerde tasavvurda onun sığacağı bir yer ki misli tasvir edilebilsin!

Şemseddin'in sözü gelince dördüncü kat göğün güneşi başını çekti, gizlendi.

Onun adı anılınca ihsanlarından bir remzi anlatmak vacip oldu.

Can, şu anda eteğimi çekiyor. Yusuf'un gömleğinden tekrar bir hali söyle, anlat.

"Yıllarca süren sohbet hakkı için o güzel hallerden tekrar bir hali söyle, anlat.

Ki yer, gök gülsün, sevsin. Akıl, ruh ve göz de yüz derece daha fazla sevince, neşeye dalsın" (diyor).

"Beni külfete sokma, çünkü ben şimdi yokluktayım. Zihnim durakladı, onu övmekten acizim.

Ayık olmayan kişinin her söylediği söz —dilerse tekellüfe düşsün, dilerse haddinden fazla zarafet satmaya kalkışsın- yaraşır söz değildir.

Eşi bulunmayan o sevgilinin vasfına dair ne söyleyeyim ki bir damarım bile ayık değil!

Bu ayrılığın, bu ciğer kanının şerhini şimdi geç, başka bir zamana kadar bunu bırak!

(Can) dedi ki: "Beni doyur, çünkü ben açım. Çabuk ol çünkü vakit keskin bir kılıçtır.

Ey yoldaş, ey arkadaş! Süffî, vakit öğludur (bulunduğu vaktin iktizasına göre

iş görür) "Yarın" demek yol şartlarından değildir.

Sen yoksa süffî bir er değil misin? Vara, veresiyeden yokluk gelir."

Ona dedim ki: "Sevgilinin sırlarını gizli kapalı geçmek daha hoştur. Sen, artık hikâyelere kulak ver işi onlardan anla!

Dilberlere ait sırların, başkalarına ait sözler içinde söylenmesi daha hoştur."

O, "Bunu apaçık söyle ki dini açık olarak anmak, gizli anmaktan iyidir.

Perdeyi kaldır ve açıkça söyle ki ben, güzelle gömlekli olarak yatmam" dedi.

Dedim ki: "O apaçık soyunur, çırpıplak bir hale gelirse ne sen kalırsın, ne kucağın kalır, ne belin!

İşte ama derecesine güneş, bir parçacık yaklaştı mı, her şey yandı gitti!

Fitneyi, kargaşalığı ve kan dökücülüğü araştırma, Şems-i Tebrizî'den bundan fazla bahsetme.(55)

Yukarda kendisinden alıntılar yaptığımız Mesnevî aslında kaybolan ve hasret çekilen Şems-i Tebrizî'nin methiyesi için düşünülmüş evrensel bir eserdir.(56)

Şems hasretidir ki Rûmî'yi yakmış ve onu şairlerin şairi yapmıştır. "Hakikat Güneşi" Şems'i boş yere ülke dışında arayan Rûmî, sonunda onunla vuslata erdiğini ve Sultan Veled'in ifadeleriyle,

Mevlana Mesnevisi'nde Şems'in menkıbelerinden bahseder.

"Onu kendi içinde ay gibi parlarken bulduğunu" keşfetmiştir. Bu tecrübenin doğurduğu gazeller, tam özdeşleşme duygusuyla kaleme alınır; kendi ismini kullanmak yerine, içtenlikleri bakımından asla aşılamamış olan dizelerde aşkını, özlemini, mutluluğunu ve umutsuzluğunu terennüm ettiği şiirlerin çoğunun sonunda mahlas olarak dostunun ismini layık olmuştur. Bu yaşadığı tecrübe, Mesnevî'nin iyi bilinen bir bölümünde şöyle seslendirir.(57)

Birisi, bir dostunun kapısına gelip kapıyı çaldı. Dostu "Kapıyı çalan kim?" deyince.

"Benim" diye cevap verdi. Dostu "Git, şimdi zamanı değil. Böyle bir sofraya, ham kişinin makamı olamaz.

Hamı, ayrılık ateşinden başka ne pişirebilir, nifaktan ne kurtarabilir?" dedi.

Adamcağız gitti, tam bir yıl dostunun ayrılığıyla yanıp yakıldı.

Yanıp pişerek tekrar döndü, geldi. Dostunun evinin etrafında dolaşmaya başladı.

Kapıya varıp ağzından edepten dışarı bir söz çıkmasını diye yüzlerce korku ile edepli edepli halkayı çaldı.

Sevgilisi "Kim o?" deyince "Gönlünün alan sevgili sensin" diye cevap verdi.

Sevgili "Madem ki bensin, ey ben, gel içeri gir! Ev dar, iki kişi sığmıyor dedi.(58)

Dar eve sığmayan iki güzel gönül adamından biri diyor ki:

"Zahir uleması Hz. Rasûl'ün sözlerine vakıftırlar. Şems, Hz. Rasûl'ün esrarına vakıftır. Ben ise, Hz. Rasûl'ün envarına mazhar olmuşum."(59) "Şems'in erdiği bu makam ve dereceler, taat ve riya-zattan dolayı olmayıp, ezelden Hak vergisi idi."(60) Mevlâna övücü ve iltifatkâr sözleriyle Şems'in makamını hatırlatır:

"Bir kimse, sultan-ı mahbûbin Mevlâna Şemseddin Tebrizî hazretlerinin huzurunda 'Ben delil-i katî ile Hakk'ın mevcudiyetini ispat ederim' dedi. Ertesi sabah, Mevlâna Şemseddin hazretleri bu yurdular ki: 'Dün gece melâike gelmişlerdi ve o adam hakkında: Elhamdülillah bizim Hudâ'mızı sabit kıldı, ona Allah ömürler versin; âlemiyân hakkında taksir etmedi' diye dua ettiler. Ey âdemcik, Hak

Evrensel insanı
simgeleyen Şems,
Mevlâna'yı birlik evrenine
daldırır; ona evrensel
benliği kazandırır.
Böylelikle her iki okyanus,
aşkın âlemin sâkini,
komşusu, yoldaşı ve
gönül padişahlarına
dönüşürler.

sâbittir, O'nun delil nesine lazım? Eğer bir iş görmek / ister isen, O'nun huzurunda kendine bir mertebe ve makam ispat eyle! Ve yoksa O, senin delilin olmaksızın sabittir. Nitekim işaret buyrulur: 'Mahlûkattan hiçbir şey yoktur, illa Allah Teâlâ'ya hamd ile tesbih ederler.'"(61)

Hüdavendigar Mevlâna, Şems'i bir an için dahi olsa kaybetmeye veya gözünün önünden gitmesine katlanamaz. Kısa aralıklarla kaybettiği sevgilisini bulduğunda ise, sevgilisi artık Yüce Sevgilisi'yle baş başadır:

Her ne kadar haset eden kişi incinirse de; sen o büyük varlığın (Tebrizli Şems'in) vasıflarından bahset. Onun üstünlüğünü çekinmeden anlat. Zaten şu gök kubbesinin altında öteden beri haset etme huyu azalmamıştır.

Ben dün gece yarısı kalktım, baktım ki, "gönül" yok! "Ne oldu; nereye gitti?" diye onu evin her tarafında aradım, fakat bulamadım.

Sonra kendi evimden çıktım. Onu ev aramaya başladım. Nihayet zavallıyı bir yerde buldum. Orada "Ya Rabbi! Ya Rabbi!" diyerek secdeye kapanmıştı.

Bakayım, kime kavuşmak istiyor, kime yalvarıyor diye onun yalvarışına kulak verdim. Ağlarken şunları söylediğini duydum.

Gizli şeyler de senin önünde, aşıkâr olan şeyler de senin önünde. Sen her şeyi bildiğin gibi, elbette bunların her ikisini de bilirsin. Benim gizli olan şeyim, şu içimdeki "sevgi ateşi"; açık olan şey de

âh edişim, yalvarışım, yakarışımıdır.

Gönül, o padişahın eserlerini, vasıflarını sayıp duruyordu da, adını söylemiyordu. O, gecenin karanlığında herkes uyku-dayken yalvarıp yakarmaya dalmıştı.

O, arada dudak ucuyla gizlice diyor-du ki: "Adını söylemedim ama, o ad, öd ağacından daha güzel kokar, kokusu her tarafa yayılır."

Gönül diyordu ki: "Ey seven, sevilen Rabbim! Belki, bir insan bulunur da gece yarısı benim bu sözlerime kulak verir diye korkuyorum, ürküyorum.

Birisi onun adını duyar da ona gerçekten saygıyı göstermez diye ödüm kopuyor. O güzel ada hürmetsizlik bana çok ağır gelir.

Başka birisi adını iştir de, ona sevgi ve saygı gösterirse, bu defa kıskançlık beni yakar, yandırır." Böylece, gece yarısı yalvarıp duran gönül şaşırılmış, ne yapacağını bilemez hale gelmişti.

Derken gönüle hatiften, ötelere bir ses geldi. "Sevdiğinin adını an, ey inatçı şaşkın, korkma, adını an, gam yeme; kimseden çekinme!"

Onun adı, senin canının muradına anahtardır. Çabuk, onun adını an! An da hemen sana kapıyı açsın!"

Gönül, haset korkusundan onun adını anamıyordu. Kapı da kapalı kaldı. Şerh vaktine kadar bu hal devam etti. Derken ansızın gündüz oldu. Güneş doğdu, yüzünü gösterdi.

Hâtifin binlerce defa yalvarışı üzerine gönül, ancak "Tebriz" diyebildi. Akli başından gitti, varlığından oldu.

Kendinden geçince de o, efendiler efendisi Şemseddin'in, o cömertlik denizinin adı, gönlün yüzüne nakş oldu.(62)

Efendiler efendisi Şems, Mevlâna'nın dilinden söylendiği gibi, her derde deva olarak yükseliş ve inişler yaşar:

Benim Pirim, benim müridim, benim derdim, benim dermanım;

Bu sözü apaçık söylüyorum, benim Şems'im, benim sahibimdir.(63)

Yine Mevlâna Şems'e olan saygı, hayranlık ve hürmetini zirveye taşır ve der ki:

"Ah Ne Olurdu Ben Şems-i Tebrizî'nin Kapısında Bir Aşk Tercümânı Ol-saydım"

Ben tamamıyla can gibi olmasaydım, sana yüzümü gösterirdim. Benim bir belirtim, bir nişanım olsaydı, belirtimi sana gösterirdim.

Ey Allah'ım senin lütfün beni bırakmıyor, yoksa senin sevdana kapılırdım da, zamanı hesaba katmadan, sonsuza kadar seninle kalabilmem için, bütün zamanları sinek gibi kovar dururdum.

Can, gülfidanı aşkına kapıldı da; "Aşkın sırlarını açığa vurmaktan korkmasam, susam gibi baştanbaşa dil olurum" diye söylendi.

Halk bana "Sen akıllı bir kişisin" diyor. "Bir an için kendine gel, bu sevdadan vazgeç!" Onlara dedim ki: "Evet, her ne kadar akıllı idiysem de, şimdi böyle aşk delisi oldum."

Geceleri ay gittiği zaman, hoş ışıklar saçan gümüş kaftanı sana layık bir kaftan olsaydı, elimi uzatır, onun kemerinden tutardım, çeker sana getirirdim.

Senin aşkının havasının dalgası, beni bir an için bıraksaydı, ateşler haline gelirdim de, âşıkların aşkını artırma çaresi arardım. Onları yakar, yandırırdım.

Kıskançlık oku ile korkutup zamane-nin gözünü yumdurmasaydı, o zaman apaçık görürdü ki; ben onun elinde bir yaydan başka bir şey değilim.

Bu söz ancak Tebrizli Şemseddin'e bir işarettir. Ah ne olurdu ben onun kapısından bir aşk tercümanı olsaydım. (64)

Velinin velisi dostun dostu

Benlik ve ihtirasın cemaate kurban edilmesini hiçbir zaman arzulamayan Şems için, asıl bereketli ve zengin anlar, dost ile beraber yaşanan zamanlardır. Gerçek dost ise, dostunun her türlü eksik, zayıf, hata ve hoş gitmeyen ve çirkin hallerine dayanabilendir.

Şems'in Mevlâna muhabbeti, öyle bir boyuttadır ki, her şey onun hatırı ve gönülü için hoştur ve bundan dolayı sevilir. Ona Hakikî Veli, Mevlâna'nın dostu olmak yeter; bu dostluk Şems için iftihar kaynağıdır. Çünkü o, velinin velisi, dostun dostudur. Bundan dolayı Şems, kendisini güçlü ve korunaklı hisseder.

Mevlâna karşısında küçülür, bir hiç olduğunu düşünür, Şems. Onunla Mev-

lâna arasındaki dostluk ve muhabbet, zevk ve acının, sıkıntı ile cefanın ortak olduğu bir hal kazanır.

Mevlâna ise, Şems'in bu tarif edilemez ve anlatılamaz dostluğu karşısında, onu canı gibi sever, canından ayırmaz. Bu o kadar büyük bir muhabbettir ki, Şems'in odasına çakılan çivi, Mevlâna'nın yüreğini saplanan bir hançere dönüşür.

Dostlar birbirlerini her görüşleriyle yenilenirler, yeniden doğmanın hazzını tadarlar. Şems'in narı, Mevlâna'yı, Nur-lar'ın Nur'una ulaştırmak için yakar.

Evrensel insanı simgeleyen Şems, Mevlâna'yı birlik evrenine daldırır; ona evrensel benliği kazandırır. Böylelikle her iki okyanus, aşkın âlemin sâkini, komşusu, yoldaşı ve gönül padişahlarına dönüşürler.

Medrese menşeli Mevlâna'nın resmî oluşuna karşın; Şems, otorite ve sınırları zorlayan bir dervıştır. Coşkun, heyecanlı ve taşkın Şems, Mevlâna'yı tespit edilmiş ve kalıplaşmış hudutların ötesine taşır, sıçratır. Görünmeyen âlemde birleşen dostlar, bütünü oluştururlar. Orada, yokluğu alsa düşünilemeyen Vücut'un (Var Olan'ın) dışında, sonradan halkedilmiş hiçbir varlık yoktur.

Aklın ötesinde, gönül ve zihin âleminde tam'ı oluşturan Şems ve Mevlâna için, artık sınırlar bitmiş, mesafe ve yönler anlamlarını yitirmiştir. Orada söz ve kelâm, sayı ve rakam, beden ve cisim varlıklarını tüketmiş, her şey gönül ehlinin Bir'e kavuşmasına ve onda yanıp erimesine hazır hale gelmiştir.

Nihayetinde halvet ve mahremiyet evrenin sırlı mahfillerini Mevlâna'ya gösteren Şems, onu nariyle yakmış, nuruyla pişirmiştir.

DİPNOTLAR:

- 1) Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, çev: M. N. Gencosman, İstanbul 1974, 186.
- 2) Arif Etik, Şems ve Mevlâna, Konya 1982, 64.
- 3) Etik, age, 69.
- 4) Etik, age, 69.
- 5) Bkz. Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, 115.
- 6) Mehmet Önder, Mevlâna, Ajans Türk Kültür Yay. Basım yeri ve tarihi yok, 45.
- 7) Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, 185.
- 8) Şems-i Tebrizî, age, 231.
- 9) Şems-i Tebrizî, age, 348.
- 10) Şems-i Tebrizî, age, 191.
- 11) Hilmi Ziya Ülken, Türk Teftakkürü Tarihi, II. baskı, İstanbul 2004, 263; ayrıca bkz. Asaf Halet Efendi, Mevlâna ve Mevlevilik, İstanbul 2002, 35.

12) Asaf Halet Efendi, age, 35.

13) Asaf Halet Efendi, age, 35 (naklen; M. Barres, Une Enquete aux Pays Levant, II, 130, 227); krş. Mehmet Bayrakdar, Tasavvuf ve Modern Bilim, İstanbul 1989, 72.

14) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna Celâleddin Hayatı, Eserleri, Felsefesi, V. baskı, İstanbul 1999, 96 (naklen; Nicholson, Selected poems from the divanı Shamsi Tabriz, 1898, P. XX).

15) Gölpınarlı, age, 96.

16) Sahattin Eyüpoğlu - M. Ali Cımcöz, "Önsöz", Eflatun içinde, VIII. baskı, İstanbul 1995, 5.

17) Feridün b. Ahmed-i Sipehsâlâr, Mevlâna ve Etrafındakiler (Risâle), 122.

18) Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, 130.

19) Şems-i Tebrizî, age, 130.

20) Şems-i Tebrizî, age, 69-70.

21) Şems-i Tebrizî, age, 32; krş. Ahmet Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri II (Menâkıbu'l-Ârifin), çev: T. Yazıcı, III. baskı, İstanbul 2001, 213.

22) Şems-i Tebrizî, age, 40.

23) Şems-i Tebrizî, age, 81.

24) Şems-i Tebrizî, age, 95.

25) Şems-i Tebrizî, age, 173-174.

26) Şems-i Tebrizî, age, 192.

27) Şems-i Tebrizî, age, 194.

28) Bkz. Şems-i Tebrizî, age, 308.

29) Şems-i Tebrizî, age, 229-230.

30) Şems-i Tebrizî, age, 238.

31) Şems-i Tebrizî, age, 249-250; Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin), III. baskı, İstanbul 2001, 495; Can, Mevlâna ve Eflatun, 66-67.

32) Şems-i Tebrizî, age, 295.

33) Şems-i Tebrizî, age, 348.

34) Şems-i Tebrizî, age, 359.

35) Bkz. Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri I (Menâkıbu'l-Ârifin), 295-296; Füzûzanfer, Mevlâna Celâleddin, 90-91.

36) Etik, Şems ve Mevlâna, 55.

37) Etik, age, 54.

38) Etik, age, 63.

39) Etik, age, 73-74.

40) Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, 84.

41) Asaf Halet Efendi, Mevlâna ve Mevlevilik, 33-34.

42) Şems-i Tebrizî, Makâlat (Konuşmalar) I, 155-156.

43) Bkz. Beytur, Mesnevi Gözüyle Mevlâna (Şiirleri, Aşkı ve Felsefesi), 118-120.

44) İbrahim Emiroğlu, Süfi ve Dil (Mevlâna Örneği), İstanbul 2002, 17.

45) Emiroğlu, age, 17.

46) Feridün b. Ahmed-i Sipehsâlâr, Mevlâna ve Etrafındakiler (Risâle), çev: T. Yazıcı, İstanbul 1997, 35.

47) B. Füzûzanfer, Mevlâna Celâleddin, çev: F. N. Uzluk, İstanbul 1986, 87.

48) Şefik Can, Mevlâna ve Eflatun, İstanbul 2004, 68.

49) Can, Mevlâna ve Eflatun, 68-69.

50) A. Reza Arasteh, Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş: Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi, çev: B. Demirkol, İ. Özdemir, Ankara 2000, 43.

51) Sezai Karakoç, Mevlâna, II. baskı, İstanbul 1999, 48.

52) Kâzım Qurbanzâde, "Mevlâna Celâleddin Rûmî'nin Hayatı, Yaratıcılığı ve Felsefî Görüşleri" çev: Seyfettin Altaylı, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni (15-17 Aralık 2000), Ankara, 224.

53) Qurbanzâde, agm, 225.

54) Qurbanzâde, agm, 225.

55) Mevlâna, Mesnevî I, çev: Veled İzbudak, II. baskı, İstanbul 1991, 10-12, beyit no: 116-142.

56) Annemaria Schimmel, Ben Rüzgârım Sen Ateş Mevlâna Celâleddin Rûmî, çev: S. Özkan, II. baskı, İstanbul 2000, 39.

57) Annemaria Schimmel, İslâm'ın Mistik Boyutu, çev: E. Kocabiyik İstanbul 2001, 307-308.

58) Mevlânâ, Mesnevî I, çev: Veled İzbudak, 245-246, b. 3056-3064.

59) Etik, Şems ve Mevlâna, 63.

60) Etik, age, 72.

61) Mevlâna Celâleddin Rûmî, Fihi Mâ Fih, çev: A. Avni Konuk, haz: Selçuk Eraydın, İstanbul 1994, 86.

62) Mevlâna, Divân-ı Kebîr (Seçmeler), haz: Şefik Can, İstanbul 2000, I, s377-378.

63) Füzûzanfer, Mevlâna Celâleddin, 102 (183 nolu dipnot).

64) Mevlâna, Divân-ı Kebîr (Seçmeler), III, 294-295.